

Zappen en gezapt worden

Zelfs in de strenge hongerwinter toen Leiden al maandenlang belegerd werd door de Spanjaarden en er niks te eten was, had haar familie stipt om zes uur rond de tafel gezeten. Nu reed zij eeuwen later met een streekbus op en neer van Leiden naar Zoetermeer en wou het VSN dat ze de generatielange gezelligheid met spruitjes om klokke zes opgaf. Aangebrand legde zij en de andere buschauffeurs de hele zaak plat. Daardoor raakte de rest van Nederland danig van de kook. Een stuk beschaving gaat ten onder en de stakende buschauffeurs zien zichzelf als een voorhoede die vecht tegen de oprukkende flexibilisering van de arbeidstijd en de om zich heen grijpende griezels van de vierentwintigurseconomie. Als er iets is wat het gezinsleven ondermijnt en de eetlust berft is het inzetbaarheid op alle uren van de week.

Toch is bij deze culturomslag niet meer aan de hand dan enige economische wetmatigheden. In 1965 schreef Gary Becker zijn beroemde artikel over de 'allocation of time'. Wanneer in een economie de tijd van mensen duurder wordt en de relatieve prijzen van goederen relatief goedkoper, dan heeft dat twee belangrijke consequenties: mensentijd wordt zuiniger besteed thuis en op het werk én deze tijd wordt selectiever ingezet (alleen op die plekken en voor die periode dat de dure tijd rendeert). Door deze zuinige en selectieve aanwending van tijd verandert ons mensbeeld: de mens wordt meer materialistisch in zijn consumptie, hij heeft meer vrije tijd en toch altijd tijd tekort, hij gaat zich steeds individualistischer gedragen en flexibilisering van het werk komt vaker voor. De mens gaat zappend door het leven want hij is te duur om ergens lang te blijven. De werknemer wordt door de werkgever steeds meer in stukjes gebruikt. De mens zapt en wordt gezapt.

Het meer waardevol worden van tijd op de arbeidsmarkt heeft als gevolg dat beknipt werd op de tijd thuis. Zo kwamen er steeds meer tweeverdieners. Bij de consumptie lopen de tijdsintensieve vormen van ontspanning terug. We lezen steeds minder boeken, kranten en tijdschriften. In de huishoudelijke consumptie wordt de produktiviteit van het vrije uur opgevoerd door steeds meer te investeren in kapitaalgoederen (video-apparaten, magnetrons, elektrisch gereedschap) en op die wijze wordt de mens steeds materialistischer. Omdat zijn tijd zo waardevol is, wil de consument meer uit die tijd halen, meer leven per minuut: in 1975 deed een Nederlander per 45 uur vrije tijd gemiddeld 9,5 verschillende vrijetijdsactiviteiten, in 1990 waren dat er 10,5 (SCP Rapport 1994). De mens zapt niet alleen bij de tv.

Dat mensen steeds meer taken combineren in hun dure tijd is vooral bij huishoudens tussen de 25 en de 45 te zien: werken, kinderen krijgen en opvoeden, ouders verzorgen enz. Dit zijn de mensen in voortdurende tijdnood en meesters in tijdsmanagement. Vooral vrouwen scheren hier in alle stilte hoge toppen. Wat ze dan nog aan vrije tijd overhouden

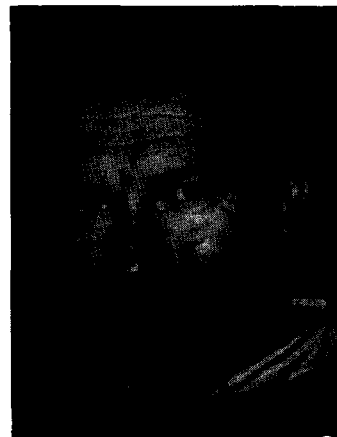
lijkt meestal ook op werk: ze gaan naar feestjes om te netwerken, naar recepties om zich te laten zien, eten met kennissen in het belang van de zaak, lezen boeken om zich te ontwikkelen, kijken Nova om te kunnen meepraten en in het weekend knappen ze het huis op. Echt genieten is er niet meer bij.

Beckers werk heeft ook aanleiding gegeven om vruchtbaarheid te onderzoeken. Ruwweg komt dit er op neer dat we minder kinderen hebben omdat onze tijd te duur is (kinderen vreten tijd) maar dat we aan die kinderen meer aandacht besteden ('quality time' zeggen de Amerikanen). Door dit alles zijn de gezinnen kleiner geworden en zitten we met steeds minder mensen aan de tafel. Vroeger werd de vrije tijd in de eigen zuil besteed. Dit ging gepaard met intense sociale contacten en vrijwilligerswerk, maar ook daarvoor is onze tijd te kostbaar. Ontzuiling is gedeeltelijk ook te wijten aan de dure mens. De dure mens is meer alleen.

In zijn boek over de *Harried Leisure Class* speculeert Staffan Linder dat de tijd die we over hebben voor verleiden en vrijen is teruggelopen. Misschien is dat ook wel zo. De kunst van het verleiden, het uren door de straat van de geliefde lopen in de hoop een glimp van haar op te vangen, het schrijven van gedichten (of zelfs boeken, zoals Dante), het uitgesponnen spel van aanhalen en inbinden is vervangen door de one-night-stand. De gemiddelde verleidings- en vrijetijd moet korter zijn geworden.

Wat in de consumptieve sfeer verandert omdat tijd zo kostbaar is, het minder en selectiever gebruiken van tijd, gebeurt op identieke wijze op de werkvloer. Duurdere arbeid wordt minder gebruikt en alleen maar ingezet op de produktieve momenten. Dit alles is economisch onvermijdelijk. Toch willen overheid en belangengroepen het altijd anders regelen.

Tijd is iets wat overheden al eeuwenlang hebben willen beheersen. De kerkelijke autoriteiten bepaalden in de middeleeuwen het aantal vrije dagen. De overheid bepaalt de winkelsluitingstijden en dus wat we op zondag al of niet kunnen. Toen in het begin van deze eeuw de vakbond voor de acht-uren-werkdag vocht werd niet alleen die tijd geregeld. Men wou 8 uur werken, 8 uur slapen en 8 uur vrije tijd. In die acht uur vrije tijd moest de arbeider vooral ook beschaving en cultuur worden bijgebracht. Maar het regelen van vrije tijd noch werktijd is zinvol. Bepalingen van bovenaf maken de tijd nog duurder. Zoals de Wet Vaartijden en Bemanningsterkte de binnenvaart duurder maakt, zo zou het vasthouden aan versterkte werktijden door buschauffeurs de arbeidskosten hoger maken. Dat geeft weliswaar vandaag om zes uur warm eten, maar morgen minder werk.

J.J.M. Theeuwes